

VARGA KAPISZTRÁN OFM

A szerzetesi nevelés mint a hagyományba helyezés

„Nincs gyakorlatibb dolog,
mint egy jó kis elmélet.”
(Amadeo Cencini)

1. BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK, A PROBLÉMA FELVETÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

A tanulmány keletkezése

Ezek a gondolatok a novíciusmagiszterek 2005-ös konferenciáján,¹ főleg az Alvernán töltött héten születtek meg bennem. Ekkor jegyeztem le elsősorban magamnak, mint a konferencián meglátott és kikristályosodott dolgokat, majd a konferenciát követő személyes beszélgetések során úgy találtam, hogy ez a szó: „hagyomány”, nagyon jó kulcs lehet életünk sok vonatkozásának megértésében. Talán nem érek el filozófiai-teológiai szempontból elvárható magasságokat, de ez azért is van, mert a kiindulópontom nagyon személyes. Akárhogy is, de számomra ez a szemlélet egy olyan fontos dolog meghatározott látását, értelmezését jelenti, ami jelen van életünkben, különösen a szerzetesi nevelésben. Ha tisztázzuk, mit is értünk hagyományon, és ha a hagyomány tényleges helyét megértjük életünkben, sok mindent másként is láthatunk.

Az alábbi dolgozatban elsőként különbséget teszek az élő és az élettelen hagyomány („múzeum”) között, azután alkalmazom az így nyert hagyomány fogalmat a nevelésre, végül pedig megvizsgálom, hová juthatunk a hagyomány kiiktatása, illetve elutasítása révén.

A tanulmány eredetileg a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány 2011 januárjában tartott, ún. Consilium Plenariumára készült, és ott hangzott el előadásként.

¹ A konferencia anyaga in ORDO FRATRUM MINORUM SECRETARIATUS GENERALIS PRO FORMATIONE ET STUDIIS: *Incipiamus Fratres! ACTA II Congressus Internationalis Magistorum Novitiorum OFM, La Verna-Assisi, 8–30 Octobris 2005, Romae, 2006.*

A kérdés háttere: szemléletváltás a szerzetesi képzésben és a történetietlen posztmodern ember

A szerzetesi képzéssel, neveléssel (*formatio*) kapcsolatban azonban már rögtön az elején idézzük fel az utóbbi idők fontos szemléletbeli változását. A képzéssel foglalkozó rendi irataink hagyományosan úgy tárgyalták a szerzetesi képzést, amint az egy növendék életében kronologikus rendben történik. Tehát először beszéltek az alapképzésről: a hivatásgondozásról, majd a jelöltségről, utána a novíciáról, végül az egyszerűfogadalmas időszakról, illetve a szolgálatokra felkészítő időszakról. Csak ezek után említették meg a folyamatos továbbképzést. 15–20 éve azonban más sorrendet találunk, legalábbis a ferences rend szerzetesi képzésre érvényes szabályozásában. Rendi dokumentumaink újabban ugyanis először a folyamatos továbbképzést tárgyalják, és csak ezt követi az alapképzés.² Mit jelent ez?

Először is szemléletváltást, aminek a lényege nem pusztán az, hogy természetesnek tekinti, amit közismerten úgy fogalmazunk meg: a jó pap holtig tanul. Ez a szemléletváltás nemcsak a folyamatos továbbképzés fontosságát emeli ki, hanem a szerzetesi nevelés alapképzési szakaszának mibenlétét is alapvetően újradefiniálja. Kimondja ugyanis, hogy a szerzetesi alapképzésnek valahová vezetnie kell, ám nem valami olyan álomvilágba, amit a növendékházakon kívül máshol nem él az adott szerzetesi közösség, de ami után, mint soha többé meg nem valósítható ideál után mindig vágyakozunk, hanem egy reális életformába, amit a „*con-sensus*”³ állandó

² Így már az 1991-ben kihirdetett *Ratio Formationis*-ban. Lásd A NEVELÉS ÉS A TANULMÁNYOK ÁLTALÁNOS RENDI TITKÁRSÁGA: *Ratio Formationis Franciscanae*, fordította Várnai Jakab OFM, Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, Budapest, 1995. Még határozottabban mutatkozik meg ez az irány a *Ratio Formationis Franciscanae* 2003-as, a provinciai nevelési és tanulmányi titkárok 2002-ben rendezett konferenciájának javaslati nyomán módosított kiadásában. A NEVELÉS ÉS A TANULMÁNYOK ÁLTALÁNOS RENDI TITKÁRSÁGA: *Ratio Formationis Franciscanae*, fordította Várnai Jakab OFM, Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, Budapest, 2004.

³ Lásd FR. KÁLMÁN PEREGRIN előadása a folyamatos továbbképzésről a Magyarok Nagyszonya Ferences Rendtartomány 2011 januárjában tartott, ún. *Consilium Plenarium*-án: „A rendi dokumentumok és egyházi megnyilatkozások alapján a folyamatos továbbképzés lényegét abban látom, hogy megőrizze a *con-sensust*, az együttérzést Istennel, a rendi közösséggel és a világgal, vagyis megmentsen a szerzetesi individualizmustól. Ennek összefoglaló képeként szinte minden egyházi megnyilatkozás az emmauszi utat állítja elénk, amelyen Jézussal és testvéreinkkel együtt haladunk az Úr eucharishtiája felé. Ennek kapcsán tényszerűen azt mondhatjuk, a jövő hivatásainak minősége és száma is ezen múlik: közösségileg és egyéni-

keresésével élnek a testvérek. A provinciai nevelési és tanulmányi titkárok 2002-es konferenciájának *Instrumentum Laboris* az alapképzés termőföldjének, „humuszának” nevezi a folyamatos továbbképzést.⁴ Más hasonlaltalélve azt mondja ki, hogy az alapképzés olyan, mint az autópályán a gyorsítósáv, amin keresztül az egyes új testvérek bekapcsolódnak a rendi közösség életébe. Mondhatjuk, felveszik azt a tempót, életstílust, de nem ők mennek a leggyorsabban. Ahhoz, hogy bekapcsolódjanak ebbe az életbe, életformába, magának az életnek is haladnia, folynia kell, mint egy autópálya forgalmának: egy irányba tartva, elég nagy sebességgel, meghatározott szabályok szerint, egymásra figyelve.

Már nem egyszer hallottam vendégeinktől, de testvéreiktől is, akik a Szécsényben lévő rendházunkba kerültek, hogy először úgy érezték magukat, mintha múzeumba csöppentek volna. Nyilván nem szokványos sűrűségben vesz itt körül bennünket a múlt és a szerzetesi élet tárgyi emlékei, „hagyománya”. Biztos az is, hogy felmerülnek a kérdések: 10–20 évre, vagy még annyira sem tervező korunkban lehetnek tárgyak használhatóak több száz év után is? Amikor már két generáció sem él ugyanabban a házban, lakásban, lakható, élhető ez a több száz éves épület? Egy olyan korban, amikor a fiataloknak már a kommunizmus éveiről is mesélni kell, mert annyira távol van tőlük, hogy el sem hiszik, ami akkor történt, élhető egy több száz éves életforma? Azt hiszem természetes, hogy valakiben megfogalmazódnak ezek és hasonló kérdések. Nekem azonban nagy élmény, hogy ebben a történetietlenségre törekvő posztmodern világban például elővehetek egy kéziratot, és azt mondhatom: „egyik elődöm 1695-ben azt írta, hogy...”⁵ Ez azonban nemcsak nekem szívmengető, hanem valami hihetetlen és óriási dolognak tűnik az emberek szemében is, akiknek többsége már azt sem tudja, hogy például a nagyszülei mikor születtek. S azt látom, hogy ha a kezdeti idegenkedés után valaki igyekszik megismerni a múltnak ezeket az emlékeit és a hagyományt, először

leg milyen viselkedési formákat és megoldási kísérleteket adunk át az utánunk jövőeknek. Ennek pozitív alakulását hivatott segíteni a folyamatos továbbképzés.”

⁴ A dokumentum egyik alcíme: „Making ongoing formation the 'humus' of initial formation”. JOSÉ RODRÍGUEZ CARBALLO OFM: The situation of formation and studies in the Order of Friars Minor today. Regarding the *Instrumentum Laboris* „*Vestigia Christi hodie sequentes*”, in CURIA GENERALIS OFM SECRETARIATUS PRO FORMATIONE ET STUDIIS: „*Vestigia Christi hodie sequentes*”. *ACTA Congressus Internationalis Secretariorum pro Formatione et Studiis OFM, Assisi 13–27 Octobris 2002*, Romae, 2003, 66–67.

⁵ FR. JOANNES ABRAHAMFY: *Etractus Speculi Ad Novitios Divi Bonaventurae Ord. Min. Doct. Ser...* Galgotij, ad Omnes Sanctos, 1695. Kézirat, a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár Szécsényi Műemlék Könyvtárában. Jelzete: 05900141.

természetessé válik számára, hogy ő is „ezek terében” mozog, majd erőt és biztonságot ad neki. De ehhez meg kell különböztetni az élő és az élettelen hagyományt, mondhatjuk: a hagyományt és a „múzeumot”.

Mindezeket fontosnak tartottam előrebocsátani, mert egyrészt ez a háttérkép is kell mondanivalóm megértéséhez, másrészt pedig éppen ezek a gyakorlati dolgok kívánják a hagyomány tartalmának és az ahhoz való viszonyulásunk elméleti tisztázását, még akkor is, ha ezt a teljesség igénye nélkül tesszük.

2. A KÉRDÉS ELŐKERÜLÉSE, A HAGYOMÁNY ÉS A „MÚZEUM” MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE

A ferences novíciusmagiszterek fent említett konferenciáján, 2005 októberében az egyik délutáni csoportbeszélgetésen mondta a következőket az egyik észak-amerikai testvér: „Olyan szép hagyományaink vannak, amiket fel lehetne újítani. Itt van pl. a ferences rózsafüzér is. Be lehetne vezetni ennek az imádkozását.” Minthogy a kordáján ő maga viselt is rózsafüzért, megkérdeztem, hogy imádkozza-e. Kiderült, hogy nem, merthogy nincs rá idő stb. Ezeket ismerjük. Mire én azt mondtam neki: „Ha te nem imádkozod azt, akkor amiről te itt most beszélsz, az nem hagyomány, hanem múzeum.” A diskurzus további része ezen a ponton túl már nem érdekes, de a „múzeum” és a hagyomány között számomra nagy különbségek vannak.

A hagyomány mindig él. A hagyomány nem múzeum. A múzeum az, ahová belépve látjuk, hogy régen hogy is volt, mi is volt. Hogy akkor volt ez meg az, milyen jó lenne, ha ma is lenne, mert akkor attól ferencesek, bencések stb. lennénk, s úgy gondoljuk, hogy ide, mint valami raktárba belépve leporolhatunk néhány nekünk tetsző dolgot, és „felújíthatjuk” azt. De nem erről van szó.

A hagyomány ettől eltérően mindig élő, és a hagyomány nem csak a szép és a jó, az idea, amit szeretnénk elérni, vagy amit jónak, helyesnek tartunk, főként értelmünkkel. Mert akármennyire nem szeretnénk, sajnos vannak rossz hagyományaink is.

Jó hagyományon azt értem, ami mindig épít, nemes céljainkhoz közelebb visz, hitelessé teszi életünket és tanúságtételünket. Rossz hagyományon pedig minden olyasmit, ami romboló, destruktív, eltávolít eredeti céljainktól, ami hitelességünket aláássa, esetleg másokban megbotránkozást szül. Vannak továbbá olyan hagyományaink is, melyeknek egyaránt van jó és rossz oldala. Például egy szerzetesi közösség azt mondja, „mi nagyon demokratikusak és testvériesek vagyunk. Nálunk az egymás közötti érintkezésnek nincsenek szigorú szabályai,

nagyon közvetlenül és kötetlenül érintkezünk egymással.” Ez önmagában lehet jó, főleg akkor, amikor szép és jó dolgokat kell közölnünk egymással. Mihelyt azonban valaki valami kifogást, nehézséget fogalmaz meg ily módon, úgy is tűnhet, visszaél ezzel, és tiszteletlenséggé teszi a közvetlenséget. Pedig nem biztos, hogy az illetőnek ez volt a célja. Lehet, hogy csak a közvetlenség egyik következményével találjuk magunkat szemben.

Visszatérve rossz hagyományainkhoz, sajnos ezek is élők. Mert a hagyomány az, amiben ma élünk, az, ahogy és amit ma élünk. Nem több és nem kevesebb. A hagyomány mindig konkrét és élő, mert ha nem az, akkor múzeumról van szó. (Persze lehetne itt a pszichológiából ismert tudatalattiról, kollektív tudatról meg interpszichéről stb. is beszélni, mert pontosan olyasmiről van szó egy nem élő, vagy már feledésbe ment egykori hagyomány esetében, mint egy tudat perifériájára szorult életesemény stb. esetében.)

Az ezredfordulón egy kínai költő, Xiao Hai így beszélt a kultúráról és a hagyományról egy kínai és európai irodalommal foglalkozó konferencián:

„A 90-es évektől a kínaiaknak egyre inkább a saját múltbeli kultúrájuk felé kell fordulniuk. A XIX. század 80-as 90-es éveitől ugyanis, amikor a kínai művészek először szembesültek az európai művészettel és az európai világgal, akkor az óriási hatással volt rájuk, és nagyon sokat átvettek onnan, elkezdték utánózni – meg kell mondjam, hogy innen nézve inkább formai dolgokban, lelkiekben nem. Nem egy esetben ez a találkozás mély meghasonlással is járt, hogy ugyanis miközben az egyik oldalon ott volt egy rendkívül jelentős, modern és nekünk gyökeresen új művészetszemlélet, az európai, addig itt, a másik oldalon mégis csak a saját kultúránk kellett legyen, amelyet elhagyni, ezt sokan érezték így, elhagyni, odaveszni semmiképpen sem szabad. Ma az álláspontom a következő: én ismerem és becsülöm az európai kultúrát, de a régi klasszikus kínai szövegek tanulmányozását fontosabbnak tartom. Mert a legalapvetőbb nem az a kérdés, hogy mit csináljunk az európai hatásokkal, hogy hogyan ötvözzük ezt a saját hagyományos kultúránkkal, ahogy ma ez a banalitások szintjén megfogalmazódik, nem, egyáltalán nem ez a lényeges, a lényeges az, hogy én, a költő, aki ki tudja már mióta, elveszetten bolyongok ebben a konfliktusban, megtaláljam a saját személyes utamat.

Annak, hogy mi a klasszikus, a hagyományos kínai kultúra, amelyről beszélünk, rendkívül sokféle magyarázata van, de egyik sem érdekes. Most például már lassan egy hete ülök ezen a konferencián, ahol a modernnek és a klasszikus irodalomnak az egyesítéséről folyik a szó, de én halálra unom

magam, mert a dolog nagyon egyszerű, nem kell hozzá konferencia, hiszen teljesen nyilvánvaló, hogy a klasszikus kultúra az nem más, mint a személyes út, mely elvezet hozzá. A kultúra csak akkor lesz valóban kultúrává, ha valakiben megtestesül.

Mostanában sok tudós foglalkozik azzal, teljesen feleslegesen, hogy összevetik a nyugati és a keleti kultúrát. Ezt csináljuk most mi is ebben az épületben. De ez az egész csak formális eredményre vezet, s közben elvész a lényeg. Mert a kultúra az valami eleven dolog, az, ahogy bennem, az emberben megjelenik. Csak az a hagyomány, amely valóban hagyománnyá lesz, az nem, amely megfelel az erre a hagyományra vonatkozó úgynevezett formai kritériumnak.”⁶

Behelyettesítve néhány helyre a hagyomány szót, azt mondhatjuk, hogy „*a hagyomány csak akkor lesz valóban hagyomány, ha valakiben megtestesül*”. „*Mert a hagyomány az valami eleven dolog, az, ahogy bennem, az emberben megjelenik. Csak az a hagyomány, amely valóban hagyománnyá lesz...*” „...*az nem más, mint a személyes út, mely elvezet hozzá.*”

A hagyomány tehát szerzetesi közösségek esetében tehát az, ahogyan például egy ferences vagy egy bencés stb. egy adott helyzetben gondolkodik, reagál. Ahogy igaz ez családra, nagyobb közösségre, népre stb., ugyanúgy igaz a rendeken belüli hagyományra is. A hagyomány az, amit öregeinkről elmesélünk, ahogyan egymáshoz viszonyulunk, ahogy élünk, és ahogy egy helyzetet megoldunk, ahogy dolgozunk, ahogy pihenünk stb. Itt érhető tetten a hagyomány. A spiritualitásnak is része a hagyomány. Ha keressük, mi a spiritualitás, miben áll az én spiritualitásom, akkor azt kell mondanunk, hogy hagyomány nélkül nincsen spiritualitás.

Persze vannak, aki azt mondják: „nekünk nincsenek hagyományaink”. Valójában azonban a hagyomány tagadása is egyfajta hagyomány. Nézzünk egy példát a szokások világából. Lehet, hogy valaki évekig megőrzi kapott leveleit, és lehet, hogy valaki azonnal szemétté dobja, amint elolvasta. De mindkettő szokás. Annak a szokását, aki azonnal kidobja az olvasott leveleket, nem úgy határozzuk meg, hogy ő „nem szokta megőrizni” azokat, tehát neki nincs szokása, hanem annak az a szokása, hogy olvasás után kidobja. Tehát ha egy egyén vagy egy közösség azt mondja, neki nincs hagyománya, akkor neki éppen *ez* a hagyománya. Az a hagyománya, hogy nem ápolja, nem tartja számon a hagyományait. Mert minden ember és minden közösség mindig valamilyen hagyományban, hagyományrendszerben él, ha tudja, ha nem, ha akarja, ha nem.

⁶ KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ: *Rombolás és bánat az ég alatt*, Magvető, Budapest, 2004, 224–225.

3. A SZERZETESI KÉPZÉS MEGHATÁROZÁSA A HAGYOMÁNY SEGÍTSÉGÉVEL

Ha a szerzetesi képzést a hagyománynak ebből az értelmezéséből nézzük, akkor azt kell mondanunk, hogy a szerzetesi nevelők feladata a növendékek (jelöltek, novíciusok, egyszerűfogadalmások) behelyezése az adott közösség élő hagyományába. E folyamat során behelyezzük őket jó és rossz hagyományainkba egyaránt. „Rossz hagyományainkat” persze többnyire nem ismerjük, nem érzékeljük. Ennek ellenére azonban vannak, és ugyancsak meglepő, mennyire behelyezzük ebbe is növendékeinket.

A hagyományba történő behelyezést fő foglalkozásban a szerzetesi nevelők végzik (nevezük magiszternek, vagy másnak), de teljesen világos, hogy csak ők nem tudják megtenni. Mert bár a hagyományba helyezés elsősorban a nevelők feladata, egyedül erre képtelenek. Hiszen például a növendékek jól látják és érzékelik azt is, hogyan viszonyul a szűkebb vagy tágabb szerzetesi közösség a szerzetesi nevelőkhöz, az általuk képviselt normákhoz, ideálokhoz. Így lesz nevelővé maga a rendi közösség is: elsősorban a nevelőközösség, vagy egy növendékház és a provincia, vagy a rend egésze, mert ez így működik, ha akarjuk, ha nem.

4. KÍSÉRLET A HAGYOMÁNY KIIKTATÁSÁRA (ELSŐ ÉSZREVÉTEL)

Mindez nekem, mint olyan ferencesnek, akit érdekel saját és rendjének múltja, illetve mint akinek az a feladata, hogy a fiatalabb generációt behelyezze a rendi hagyományba, még két szempontból érdekes.

Az egyik, hogy a zsinat utáni gondolkodás időszakában, a forrásokhoz való visszatérés jegyében, a ferences kutatásban is megjelent az az elképzelés, hogy ki lehet iktatni mindazt, ami Szent Ferenc és a mi korunk között volt/van. (Így gondolkodott az általam is igen nagyra becsült Kajetán Esser is.⁷) Ezt azért tartották volna fontosnak, mert világosan látták, hogy köztünk és Szent Ferenc kora között van egy nagyon gazdag, sokrétű hagyomány, például regulaértelmezési hagyományok, sok más, korhoz kötött szabályozás, és még hosszan sorolhatnánk. Ezért

⁷ Kajetan Esser OFM (1913–1978) ferences rendtörténész és ferences lelkiesség kutató. Életének és munkásságának rövid összefoglalása: JOHANNES B. FREYER: 'Antwort der Liebe'. Kajetan Esser, Wissenschaftler und Franziskaner: Biobibliographie und Opuscula, in *Verba Domini mei. Gli Opuscula di Francesco di Assisi a 25 anni della edizione di Kajetan Esser OFM. (Atti del Convegno internazionale, Roma 10–12 Aprile 2002)*, a cura di Alvaro Cacciotti, Pontificio Ateneo Antonianum, Romae, 2003, 39–53.

úgy vélték, hogy ezzel nem kell törődni, és a hagyomány kiiktatásával Ferencet közvetlenebbül ragadhatjuk meg, és akkor „jobb ferencesek leszünk”.

Van azonban ebben egy olyan gondolkodásmód is, mint ami annak idején létrehozta a középkor fogalmát. Gondoljunk csak arra, hogy Petrarca (1304–1374) és humanista kortársai az antikvitást akarták újraéleszteni, mert úgy vélték, köztük és az ókor között van egy „középkor”, amit ki kell iktatni, hogy a klasszikus ókor eszményei újra boldogíthassák az emberiséget. Valójában azonban túl keveset tudtak az ókorról is, és azt sem érzékelték, hogy az általuk középkornak nevezett időszakban legalább annyira a rómaiakhoz mérték magukat az egyes gondolkodók és országok, és legalább annyira rómaiak akartak lenni, mint ők, csak másként, más korban. De nem pontosan erről van-e szó a különböző rendi hagyományok és azok elutasítása esetében is?

De van még egy másik nehézsége is a mai korban ennek az óhajtott közvetlen visszatérésnek és a hagyomány kiiktatásának. Ma ugyanis oly könnyedén nyúlunk vissza előző évszázadok alkotásaihoz, hagyományaihoz, mint az emberiség történetében eddig még soha. Egymás mellett láthatok ókori és barokk, reneszánsz és kortárs művészeti alkotásokat. Ha akarok, reneszánsz zenét hallgatok, ha akarok, klasszikusokat, vagy barokkot korabeli előadásmódban. Olvashatok nyomtatott, kézzel írott vagy digitális forrásokat, könyvespolcomon ott van Cselanói Tamás és Walter Nigg írása is Szent Ferencről. Mindezt olyan egyidejűségben tehetem, mint a történelem során talán még soha. Eddig ugyanis egy korszak emberei többnyire az adott korszakra jellemző és érvényes kánon szerint alkottak képet, teret, plasztikát, irodalmi és zenei alkotásokat, művelték a tudományt, és szórakoztak, egyszóval éltek. A hagyományra alkalmazva azt mondhatjuk, hogy annak különféle rétegeit ma egyidejűleg ismerhetjük meg, még akkor is, ha ezek már nem élők („múzeum”). Ilyen azonban talán soha nem létezett még az emberiség történetében (és ha csak a ferences hagyományra gondolok, akkor is látom, hogy a 800 év minden hagyománya nem egyidejűleg létezett), mert az előző korok emberei általában nem foglalkoztak a korábbi korokkal, mindig egy eleven hagyományban éltek, aminek elvetése egyenlő lett volna az élet vagy életforma elvetésével. Így tehát nagy kérdés, hogy mit is akarok kiküszöbölni, min akarok átnyúlni, és hogy ez egyáltalán lehetséges-e?

Nagy kérdés az is, hogy mi van akkor, ha a hagyományt tényleg kiiktatjuk, mi van mindenféle hagyomány nélkül? Mondhatjuk-e a semmire, hogy tiszta lap? Vagy a tiszta lap egyenlő-e a semmivel? Nézzünk két konkrét példát!

A rendszerváltozáskor például alakult egy szerzetesi közösség, amely úgy jött létre, hogy csupa nagyjából egykorú fiatalból állt össze. Nekik nem kellett megküzdeniük azzal, ami az újrakezdekori sok szerzetesrend nehézsége volt, hogy

ti. az idősebb rendtagok ott és úgy akarták folytatni a szerzetesi életet, mint ahol/ahogy 1950-ben abbahagyták. „A tiszta lap” kezdetben nagyon kényelmesnek látszott, hiszen nem kellett nekik semmiféle hagyományt átvenniük. Valószínű azonban, hogy azt ők maguk sem látták, milyen nehéz lesz hagyományt teremteniük, mert a hagyomány az identitásnak is fontos része. (Szoktuk is mondani valamire, hogy „hagyományteremtő”). Most, 20 év múltán már látszik, milyen nehézségeket okozhat a tiszta lap, a hagyomány nélküliség egy közösség életében.

Második példának az jut eszembe, hogy valaki panaszkodott a '90-es években, mert gyermeke annak idején egy olyan újjáalakuló rendbe lépett be, ahol szakítani akartak azzal, amit elődeik csináltak. Míg azonban a szakítás tényét kimondták, azt már nem tudták megfogalmazni, hogy mit is akarnak. Azt mondták: „Most keresik, hogy mi is az ő karizmájuk.” – „Hát ebbe a közösségbe lépjen be valaki!” – háborgott a szülő, aki joggal érezte bizonytalannak az egész helyzetet. Mert olyan is volt ez, mintha azt mondták volna: „Szálljatok be, mert indul a vonat, és nagyon jó lesz az utazás, de hogy hová megyünk, azt még nem tudjuk.”

Visszatérve a hagyomány kiiktathatóságának kérdéséhez, azt kell mondanunk, hogy végül azért sem lehet megkerülni, mert ez a hagyomány juttatta el hozzánk Ferenc személyét, legyen ez a hagyomány írott, szóbeli, viselkedésben vagy gondolkodásmódban megnyilvánuló, nekem tetsző vagy nem tetsző.

Mi iktatható ki, és mi nem? A szerzetesi képzés célja

Megfigyelhető, hogy a nemzetközi szerzetesrendekben létezik bizonyos rendi közgondolkodás. Magam a ferencest ismerem. A mai ferences rendi közgondolkodás bizonyos értelmezési hagyományokat elfogad, másokat elutasít. Ilyen például a szlogenek szintjén Szent Bonaventura személyének, tevékenységének, az általa írt Szent Ferenc-életrajzok⁸ és a bennük található Szent Ferenc-kép bizonyos mértékű elutasítása. Persze e mögött az elutasítás mögött az esetek nagy részében felületesség és lustaság van, hiszen könnyebb azt mondani rá, hogy idejé múlt, mint venni a fáradságot a megértéséhez.⁹ Valójában Bonaventura egé-

⁸ BONAVENTURA DE BALNEOREGIO: *Legenda Maior S. Francisci*, in *Fontes Franciscani*, a cura di Enrico Menestó e Stefano Brufani et alii, Edizioni Porziuncola, Assisi, Sancta Maria degli Angeli, 1995, 777–964. Magyar nyelvű kiadása: *Szent a Szentről. Assisi Szent Ferenc életrajza Szent Bonaventurától*, fordította Burka P. Kelemen, Szentföldi Ferencrendi Zárda, Budapest, 1942.

⁹ Lásd ehhez VÁRNAI JAKAB: A szó és a szlogenek. „Közbeszéd” a szerzetesi közösségben, in *A szerzetesség jelen és jövője*, Sapientia Füzetek 13, Vigilia, Budapest, 2008, 75–88. Iga-

szén más, mint Szent Ferenc másik életrajzírója, Celanói Tamás. Bonaventurát valószínűleg sokáig azért is kedvelték, mert Szent Ferenc életét úgy mutatja be, mint egy lelkiéleti utat,¹⁰ és mert Ferenc-interpretációjával egyet lehetett érteni. Lehet, hogy ma nem mindenki ért ezzel egyet, és el is lehet utasítani a bonaventurái interpretációt. De ha valaki nem is ért egyet Bonaventura Ferenc-képével, mégis el kell ismernie, hogy ő az első olyan életrajzírója Ferencnek, aki kifejezetten, tudatosan – és nem csak öntudatlanul, vagy véletlenszerűen – egyfajta interpretációt ad. Így magát az interpretációt, illetve az alkalmazást, az applikációt még az is megtanulhatja tőle, aki nem ért vele egyet. Ezért tehát ennek a hagyománynak a megismerése nem a hagyomány tartalma miatt, hanem létének és formájának átvétele miatt fontos. Hiszen megismerni egy interpretációt és applikációt, feltétele annak, hogy én is kidolgozzam a saját interpretációm és létrehozam a saját applikációm. Márpedig ha a szerzetesi képzést úgy tekintjük, hogy az az adott szerzetesi közösség hagyományába történő behelyezés, akkor a nevelés célját a növendék oldaláról úgy fogalmazhatjuk meg, hogy az a saját értelmezés és alkalmazás, azaz interpretáció és applikáció létrehozása az adott hagyományrendszeren belül. (Természetesen igaz ez a Krisztus-követés és a rendalapító lelkiségének követése szempontjából is.)

Miközben továbbra is fontosnak tartjuk a folyamatos továbbképzés kapcsán említett „*con-sensus*” kialakítását, mely megvéd a szerzetesi individualizmustól, életbevágóan fontosnak tartjuk azt is, hogy közben mindenki megtalálja a saját útját is.

Ezzel kapcsolatban szeretnék néhány gondolatot hosszabban idézni Guido Creppold *Önmegvalósítás vagy önmegtágadás?* című könyvéből. A szerző először C. G. Jungot idézi a Krisztus-követéssel kapcsolatban: „Mi protestánsok a legjobb úton vagyunk afelé, hogy szembetaláljuk magunkat a problémával, úgy értjük-e Krisztus követését (*Imitatio Christi*), hogy életét másoljuk, sebeit bizonyos mértékig majmoljuk, vagy pedig *mélyebb értelemben* véve úgy éljük életünket, ahogy ő élte a magáét, saját valóságában. Nem könnyű Krisztus életét utánozni, de *mérhetetlenül nehezebb a saját életünket úgy élni, ahogy Krisztus élte a sajátját!*” Majd hozzáteszi Creppold: „Ez azt jelenti, hogy a saját életünk igazságára figyelünk, és abban Isten akaratát úgy teljesítjük, ahogy Jézus tette. [...] Jézus követésekor soha nem lehet szó gyámkodásról, amely külső meghatározottsággal lenne azonos, hanem csak saját életünk igazságáról, amelyet Krisztus követésé-

zságtalanok lennénk, ha emellett nem említenénk meg a ferences hagyományt, illetve Szent Bonaventura életét és munkásságát tudományosan kutató intézetek létét is a rendben.

¹⁰ Lásd FERNANDO URIBE: *Il Francesco di Bonaventura. Lettura della Leggenda Maggiore*, Edizioni Porziuncola, Assisi, Sancta Maria degli Angeli, 2003.

ben ismerünk fel, az ösztönzi és segíti áttörésre.” Igazságon értjük a „belső dinamikát, mely ha a lélek legmélyéről jön, a jóságnak arra a különleges formájára vezet el bennünket, amelyet rendszerint a saját hivatással fejeznek ki”.¹¹

Ezután a szerző hosszasan elemzi Szent Ferenc és a rend viszonyát, történetét, ami ugyan történelmileg nem mindig pontos, a belső történések szintjén azonban nagyon is a lényegét ragadja meg.

„Elgondolkodtató, hogy Szent Ferenc még ma is vonz embereket minden felekezetből és vallásból, mert misztikája, ember- és természetszeretete gyógyír korunk szükségleteire, míg a ferences rendek a túlélésért küzdenek. [...]

Amikor a testvérek száma egyre nőtt, akik meg akarták osztani vele életét, kénytelen volt regulát írni, ez azonban olyan rövid és általános, hogy feltételezi az inspirációt, a belülről jövő útmutatást. Ferenc azt mondja, hogy a »testvérekben állandóan az Úr Lelke lakják«, s ezáltal – erre következtethetünk – helyesen fognak cselekedni. Hogy Ferenc mennyire az Isten akaratának keresését és annak sugallatát tartotta a rendi élet tartalmának, az a halála előtti mondatban jut kifejezésre: »Megtettem a magamét. Amit nektek kell tennetek, arra tanítson meg benneteket Krisztus.«

A rend tragédiája az volt, hogy az állandó újrakezdésre szóló felszólítás nem ért célba, hogy a rendi szabályzat igen hamar merev törvényvé vált. Mivel kevés volt a szabály, szükség volt alapszabályzatra, majd tartományonként saját rendelkezésekre, míg végül a testvérek életét a legkisebb részletekig »szabályozták«. A novícius bevezetése a rendbe abból állt, hogy megismertették minden »szabállyal«, amelyeket aztán be kellett tartania.

Egyre ritkábbá vált az inspiráció, a belső megtapasztalás, a spirituális személyes felfedezés, melyekből Ferenc élt. A kötelességek megtartása egyre nagyobb terhet jelentett, így érthető, hogy könnyítéseket kerestek. Ezáltal megszűnt a rend eredeti profilja. Újból és újból friss kreatív kezdeményezések jelentek meg egészen napjainkig, ami a közösségben óriási feszültségekkel járt. Mindazonáltal a reformágakat is utolérte a megmerevedés sorsa, amelyeknek ismételt visszatérése csak akkor kerülhető el, ha sikerül belátni, hogy sem egy bizonyos életformát, sem a rend feladatait nem lehet minden nemzedék számára előre írásba foglalni, hanem minden nemzedéknek újból meg kell találnia a saját útját, azaz az inspiráló kezdetet. Ne a külső normák álljanak előtérben, hanem az ösztönzés és bátorítás, hogy merje mindenki a saját éle-

¹¹ GUIDO KREPPOLD: *Önmegvalósítás vagy önmegtágadás?*, fordította Mészáros Erzsébet, Bencés lelkiismereti füzetek 34, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2002, 51.

tét élni. Jogosulatlan a félelem, hogy ezáltal elvész a hagyomány, mert az igazán kereső emberek a hagyomány egymásra rakódó rétegei és kövületei alatt is felfedezik az eredet eleven kincsét.”¹²

A fenti idézetekkel nem ideológiát akartam szolgáltatni extravagáns és a közösséget, vagy annak célkitűzéseit elutasító egyénieskedéseknek. Csupán annak fontosságát akartam érzékeltetni, hogy ha valaki ezt az utat akarja járni, akkor annak rá kell találnia saját hivatására, önmagára, szíve mélyére, ahol az örök életre szökellő vízforrás fakad, hiszen ő nem lehet második Szent Ferenc, hanem Isten arra hívta, hogy ő Szent X. Y. legyen.

5. A HAGYOMÁNY ELUTASÍTÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI (MÁSODIK ÉSZREVÉTEL)

Az előbbiekkal összefügg a második észrevételem is.

Nem lehetséges-e, hogy minden jó szándék ellenére, éppen ezek, vagyis a hagyomány helytelen értelmezése (nem élő hagyomány, „múzeum”), a hagyomány kiiktatásának kísérlete, vagy a hagyomány nélküli szerzetesi élet kísérlése, és az ezekkel való kísérlékezés okozta-e a zsinat után sok szerzetesi hivatás kettétörését és tragédiáját? Mégpedig azzal együtt, hogy éppen az élő hagyományon belüli igazán mély és személyes saját értelmezés, illetve alkalmazás (interpretáció és applikáció) gyengesége, felszínessége vagy hiánya ugyanúgy megmaradt, mint korábban, és ez mindenféle külsődleges változtatás ellenére semmit sem változott a korábbiakhoz képest?

Ugyanis míg korábban a szigorú szabálykövetés elfedte a hagyomány meg nem értését, addig a későbbiekben a sok felszínes változtatás ugyancsak azt jelezte, hogy a hagyományt továbbra sem értjük. Nem ugyanannak a jelenségnek, a hagyomány meg nem értésének két végpontja-e a meg nem értett dolgok megtartásának súlyos lelkiismereti teherrel történő megterhelése és a meg nem értett dolgok kiiktatásának kísérlete is? Az világos, hogy hatásról és ellenhatásról van szó. De nem közös-e e két jelenségben a meg nem értés, amit másként próbáltak meg eltüntetni korábban, és másként most? Miután azonban sokáig lehetséges volt a szerzetesi életet úgy élni, hogy abból hiányzott az igazán mély és személyes értelmezés és alkalmazás, az erős külső keretek miatt a szerzetesi életet a formalizmus veszélye fenyegette, de mivel ma is lehetséges így élni, a külső ke-

¹² GUIDO KREPPOLD: *Önmegvalósítás vagy önmegtagadás?*, i. m. 58–62.

reték fellazítása miatt a kiüresedés és az értelmetlenné válás veszélye, vagy újabb formalizmus fenyegeti. Ha ez így van, akkor mindkét esetben a Krisztus-követés és a rendalapító karizmájának mély és személyes értelmezése és életre történő alkalmazása jelenthet megoldást, mert minden más csak a felszínen marad meg.

Szeretnék e kérdés kapcsán néhány jellegzetes és ismert rendi történetet áttekinteni a közelmúlt rendtörténetéből. Ha valaki a hivatások elhagyásának szempontjából átnézi az *Acta Ordinis Fratrum Minorum*ot,¹³ megdöbbentő számokat és adatokat kap. Ugyanakkor meglepő történése volt a közelmúltnak, hogy ismét kiadták a zsinat utáni reformkonstitúciókat kibocsátó Konstantin Koser ferences miniszter generális (1965–79) és a másik három ferences főelőjáró *Habere Spiritum Domini* című körlevelét.¹⁴ Ha valaki (újra) elolvassa, láthatja, hogy ma is aktuális, máig sem megoldott problémákat sorol a '70-es években. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a generális atya (és a másik három ferences főelőjáró) már akkor tisztán látta a helyzetet, másrészt pedig azt is, hogy azóta sem léptünk előre a kritikus pontokban annak ellenére, hogy mennyi kísérlet történt, és mennyi problémamegoldó javaslattal álltak elő a testvérek. Ez utóbbin nagyon komolyan és őszintén el kell gondolkodnunk.

Mindez természetesen összefügg a zsinat utáni történések problematikájával, de ha azt most nem is vizsgáljuk, azt mondhatjuk, hogy a rendben nem született meg a várt megoldás, ami a rend újbóli virágzását hozta volna el. Valami képpen egészen más zsilipek szakadtak fel. Szakítani akartak mindennel, ami hagyományos, ami a hagyomány. Csak néhányat idéznék fel azok közül a kezdeményezések közül, melyeket mi a '80-as években már Magyarországra is el látogató nyugati testvérektől ismertünk meg, mint a zsinat utáni ferencesesség aktuális tendenciáit: „Nagy közösségek helyett kis házakban, kolostor helyett családi házakban lakni, monasztikus élet helyett igazi ferences, testvéri életet élni. Feladni az intézményeket, plébániákat, iskolákat, és helyette egyénileg dolgozni, szociális munkát, vagy hasonlót. Tudósok helyett egyszerű testvérekké lenni. Szolidaritást vállalni az elnyomottakkal, például úgy, hogy kiköltözünk lakókocsikban a cigányok közé. 'Communita inserita' – azaz az emberek között élő ferences közösségek; úton lévő, vándor közösségek” stb.

Mielőtt még valaki teljesen pesszimistának tartana, szeretném kijelenteni, hogy egyáltalán nem vagyok ellensége az új kezdeményezéseknek, és egyáltalán nem tartom őket eleve rossznak. Magam is lelkesedtem értük, és lelkesen érdeklődtem irántuk pontosan a '80-as évek közepén, amikor Hollandiában jár-

¹³ A ferences rend hivatalos közlönye.

¹⁴ P. Pocsai Vendel fordításában, kéziratban magyarul is olvasható.

tam. Éppen ezért kérdeztem meg Thadée Maturától¹⁵ kb. két éve egy hosszabb beszélgetés során, hogy miként is látja ezeket az egykori kezdeményezéseket, melyekhez oly sok remény fűződött? Ő is azt válaszolta, hogy ezek nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, de a reményt nem kell feladni.

Ha azonban megnézzük ezeket az újdonságokat, kitűnik, hogy nagy részük külső, formális újítás volt, anélkül, hogy belső változást igényelt vagy föltételezett volna. Sőt gyakran inkább azzal az elvárással társult, hogy a külső változtatás majd megtermi a belső változást is, az igazi ferences lelkiületet és életet, ami vonzó és kedves a kívülálló emberek szemében is. De nem ezt történt, mert nem is történhetett, hiszen hiányzott a Krisztus-követés és a rendalapító karizmájának elmélyült értelmezése és személyes alkalmazása. Így aztán a külső változások eredményezhették a hagyománytól való megszabadulást, de akkor is csak ott tarthattunk, mint a fentebb említett '90-es évek elején újonnan alakult szerzetesközösség. Mivel jószerével csak azt fogalmazták meg, hogy mit és miként nem akarnak élni (a hagyomány kiiktatása; tagadás), belső tartalmuk pedig ezen kívül a feladat nagyságához mérten jóval szerényebb, kidolgozatlanabb, átímadkozatlanabb volt, ezek a kezdeményezések nem hozták meg a várva várt megújulást, és így talán csak a kiábrándulást fokozták. S tegyük hozzá: imádásos helyeink és remeteségeink közben elnéptelenedtek.

A kérdéshez, hogy miért nem hoztak ezek a kísérletek igazi megújulást, talán a következő kis történet is ad egy szempontot.

Józan ember nem vonja kétségbe, hogy a zsinat után szükség volt új konstitúciókra. De nagyon sajátos adalékkal szolgál egy érdekes eset. Az egyik rendi *Consilium Plenarium* előkészítése során a rend vezetősége kérte a testvéreket, hogy küldjenek be javaslatokat a Konstitúciók módosításához, amit majd a rendi gyűlés megtárgyal, és azután az esedékes nagykáptalan elé terjesztik. Tragikomikus, de a beérkezett javaslatok 80%-a olyasmit terjesztett elő, ami benne volt az aktuálisan érvényes Konstitúcióban! Ez azt jelenti, hogy a testvérek nem ismerték a Konstitúciókat. Hogyan és mennyire befolyásolta akkor az életüket? Mit számított, hogy a Konstitúciókat megújították, de azt sem tudták, mi van benne, és mindenki ment a maga feje után? Mi volt az a hagyomány, ami szerint éltek életüket? S talán nem lesz ez megszólás, de jókora adag felületességre is utal ez a tény. Márpedig ha a felületen élünk, akkor nem érzékeljük azt a hagyományt, annak értékeit és valódi nehézségeit, amiben élünk, de nemigen juthatunk el saját hivatásunk mélységeihez sem.

¹⁵ Thadée Matura: lengyel származású, Franciaországban és Amerikában élő ferences, rendtörténész és lelkiségi író, aki a zsinat utáni időszakban számos új meglátással gazdagította a rendet, és sok új kezdeményezés elvi megalapozója volt.

Visszatérve ennek a második észrevételnek az alapkérdéséhez: Ha szakítani akarunk a hagyománnyal, szakíthatunk. Sikerülni fog, amint sokaknak sikerült is. Sikerült, és azután (talán csodálkoztak, hogy) egyszer csak mindenen kívül, és főleg a renden kívül találták magukat. Ez azonban így is volt természetes. Ebből, így csak ez következhetett. (Ezzel nem akarok senkit sem megbántani, sem elítélni. Annál mélyebben érintettek elmenetelek, hogy ezt tegyem, és természetesen sok-sok más oka is van. Továbbá a folyamatok is sokkal összetettebbek, és minden összetevő elemzésére nincs sem időm, sem fölkészültségem.)

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az egyik szentszéki dokumentum azt mondja 1983-ban, hogy „az *Ecclesiae Sanctae II* által kiszabott kísérletezési időszak lejárta után most sok apostoli intézmény áttekinti tapasztalatait”.¹⁶ A „kísérletezés kora” után a megszentelt élettel foglalkozó püspöki szinódus következett (1994), aminek gyümölcse II. János Pál pápa *Vita Consecrata* kezdetű apostoli buzdítása (1996), mely mintegy összegzése a zsinat utáni tapasztalatoknak, és ezek ismeretében mutat irányt.

Benedek pápa nem adott ki a szerzetességről külön buzdítást, de talán a *Vita Consecrata* után nem is kell. Ezzel együtt megnyilatkozásaiból kiolvasható, hogy az Egyház hitének elmélyítésére törekszik, aminek egyik kulcsmozzanata a hagyomány mélyebb megismerése és megértése.

Ha ugyanis nem ismerjük hagyományunkat, akkor saját életünket és annak belső összefüggéseit sem ismerjük. Természetesen van haszna a hagyomány történetének, a már nem élő hagyomány („múzeum”) ismeretének is, mert különben honnan tudhatnánk, hogy ezt vagy azt nem próbálták-e ki, nem jutott-e eszébe már valakinek? Úgy tűnik, újat hozni csak nagy bölcsességgel és imádsággal lehet, (szerzetesi életet) élni pedig csak a hagyomány ismeretében, megértésében és abban gyökerezve lehet. Ezért tekinthetjük szerintem a szerzetesi nevelést úgy, mint hagyományba helyezést.

¹⁶ CONGREGATIO RELIGIOSORUM ET INSTITUTORUM SAECULARUM: Essential elements in the Church's teaching on religious life as applied to Institutes dedicated to works of the Apostolate, in *EV* 9, 193–296.; Magyarul: A szerzetesélettről szóló egyházi tanítás lényegi elemei, tekintettel az apostoli szolgálatot ellátó intézményekre, 1983. május 31., fordította Várnai Jakab OFM és Orosz Lóránt OFM, in Tözsér Endre SchP (szerk.): *Szentszéki dokumentumok a megszentelt életről 1964–2002*, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2007, 160.